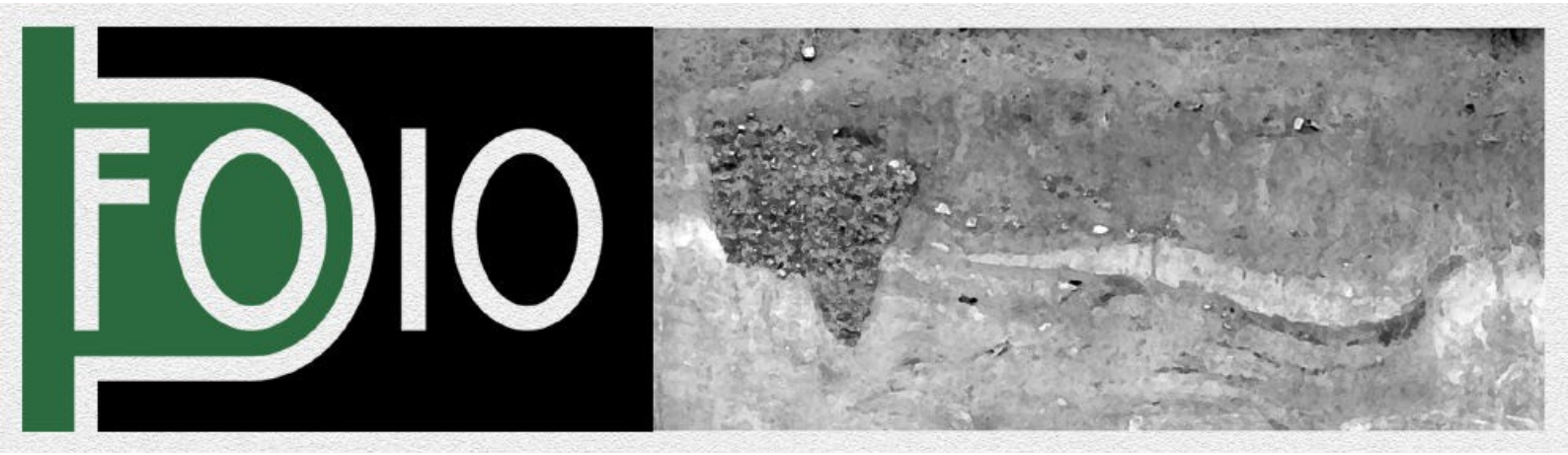
ARCHEOLOGIENOTA

OUD - TURNHOUT OOSTHOVEN

NIEUWSTRAAT

RESULTATEN

FODIO
Turnhoutsebaan 277
B-2110 Wijnegem

Marleen Arckens
Jan De Beenhouwer

INHOUD

1. Verslag van de resultaten van het bureauonderzoek....3

1.1 Beschrijvend gedeelte....3

1.1.1 Administratieve gegevens....3

1.1.2 Kader waarbinnen het onderzoek plaats vindt....5

1.1.3 Onderzoeksopdracht....6

1.1.4 Werkwijze....8

1.2 Assessment rapport....12

1.2.1 De landschappelijke ligging van het onderzoeksgebied....12

1.2.2 Historische situering....16

1.2.3 Archeologische situering....20

1.2.4 Datering en interpretatie van het onderzochte gebied....22

1.2.5 Verwachting ten aanzien van archeologisch erfgoed....24

1.2.6 Aanbeveling....24

1.2.7 Samenvatting....24

Bibliografie....26

Figurenlijst....28

Archeologische periodes in Vlaanderen....29

1. De resultaten van het bureauonderzoek

1.1 Beschrijvend gedeelte

1.1.1 Administratieve gegevens

Projectcode		**2017D67**
Actoren		Fodio OE/ERK/archeoloog/2015/0067
Locatie	**Provincie**	Antwerpen
	Gemeente	Oud-Turnhout
	Deelgemeente	Oosthoven
	Site	Nieuwstraat
Kadastrale gegevens		Oud-Turnhout Afd. 1 Sectie C, 501B, 493F
Oppervlakte onderzoeksgebied		1868 m²
Bounding box	**punt 1 (NO)**	x192066.79 y225534.652
	punt 2 (ZW)	x192012.32 y225497.620
Kadastraal percelenplan		Fig. 1 en 2
Topografische kaart		Fig. 3
Afbakening verstoorde zones		Geen verstoorde zones
Begindatum onderzoek		5 april 2017
Einddatum onderzoek		24 april 2017
Algemene wetenschappelijke begeleiding		Stephan Delaruelle Consulent Onroerend Erfgoed van Erfgoed Noorderkempen

Fig. 1 Situering van het projectgebied op het Groot Referentie Bestand. © Geopunt

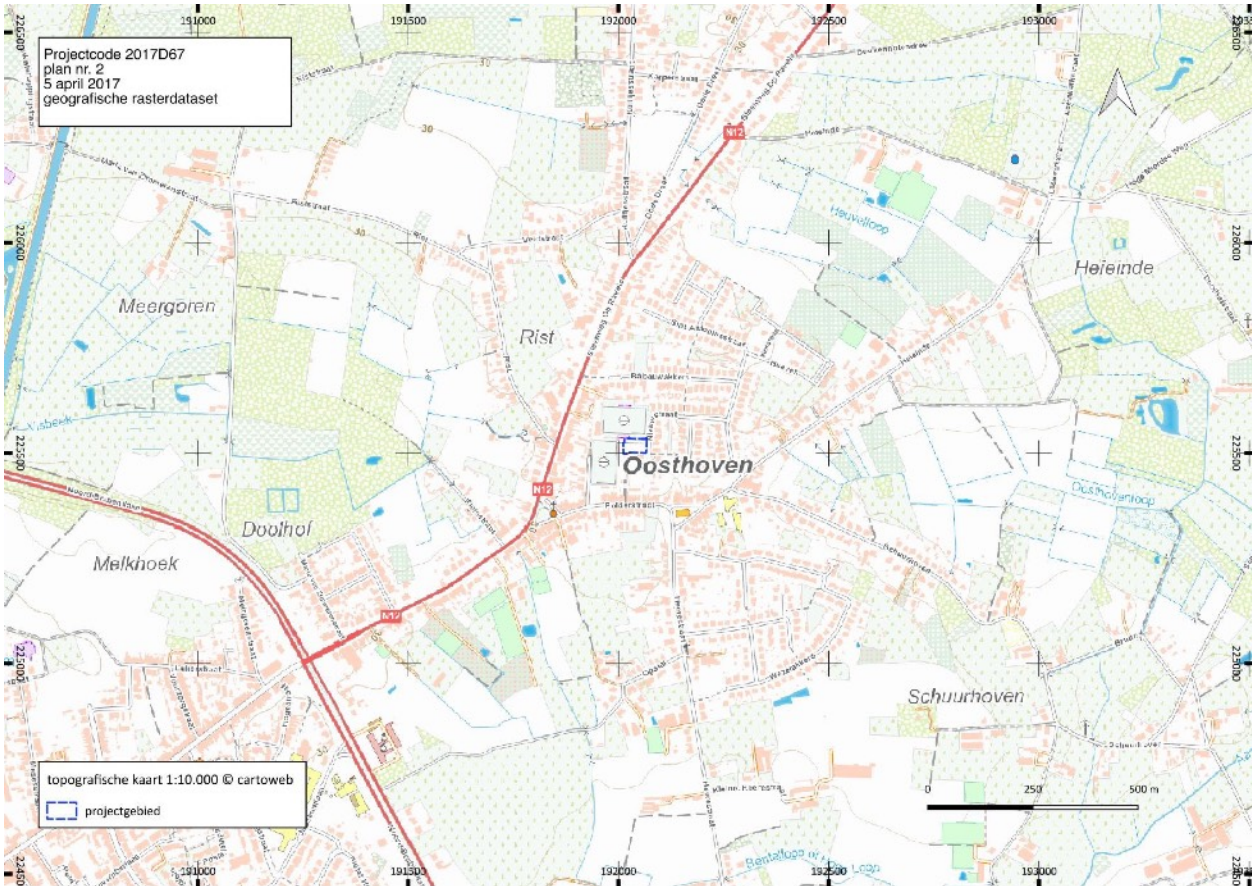

Fig. 2 Situering van het projectgebied op de topografische kaart 1:10.000 © NGI

Fig. 3 Situering van het projectgebied op de orthofotomozaïek middenschalig winter2016. © Geopunt

1.1.2 Kader waarbinnen het onderzoek plaatsvindt

Criteria uit het Onroerenderfgoeddecreet die aanleiding geven tot het opmaken van de archeologienota

De archeologienota werd opgemaakt naar aanleiding van een geplande stedenbouwkundige aanvraag.

De wetgeving met betrekking tot archeologie omvat enerzijds het Onroerenderfgoeddecreet van 12 juli 2013 en anderzijds het Onroerenderfgoedbesluit van 16 mei 2014 die voor archeologie in werking traden op 1 juni 2016.

Overwegend dat

- de aanvraag geen betrekking heeft op een gebied waar geen archeologisch erfgoed te verwachten valt, zoals vastgesteld door de Vlaamse Regering,
- de aanvraag geen betrekking heeft op werkzaamheden binnen het gabarit van bestaande lijninfrastructuur en haar aanhorigheden,
- de percelen waarop de vergunning betrekking heeft niet geheel of gedeeltelijk gelegen zijn in een archeologische zone, opgenomen in de vastgestelde inventaris van archeologische zones,
- de betrokken percelen niet volledig gelegen zijn buiten woon- of recreatiegebied,
- de totale oppervlakte van de kadastrale percelen waarop de vergunning betrekking heeft meer dan 3000 m2 bedraagt,
- de geplande ingreep in de bodem groter is dan 1000 m2,

dient een bekrachtigde archeologienota te worden toegevoegd bij de aanvraag van een stedenbouwkundige vergunning.

Geplande werken en bodemingrepen

De gemeente Oud-Turnhout plant op de percelen 493F en 501B de heraanleg en uitbreiding van de bestaande parking bij de voetbalterreinen van KSK Oosthoven.

De huidige parking en toegangsweg naar de tribune en kleedkamers is aangelegd in betonstraatstenen en asfalt. Circa 818 m2 van de bestaande verhardingen nu in gebruik als parking wordt opgebroken en mee opgenomen in de nieuwe aanleg. De bestaande verhardingen bereiken een diepte van ca. 0,40 m -mV.[1]

De nieuwe parking zal een oppervlakte hebben van 1868 m2 en plaats bieden aan 50 voertuigen. De parking wordt uitgevoerd in waterdoorlatende materialen waardoor de opbouw van de verharding, fundering en afwerkingslaag samen tussen 54 cm en 62 cm dik zal zijn. Dit is dikker is dan de standaard opbouw van de bestaande parking. Voor de rijbaan komt bovenop een afdekkend geotextiel, een laag zand voor drainering van ca. 20 cm. Daarop volgen twee lagen steenslagfundering van ca. 20 cm dikte, een bed van granulaat van 4 cm en tenslotte als verharding waterdoorlaatbare betonstraatstenen met een dikte van 10 cm. Dat resulteert in een opbouw van 54 cm. Voor de parkeervakken wordt gewerkt met onderaan geotextiel en daarbovenop 20 cm zand voor drainering, 26 cm steenslag, 4 cm granulaat en grasbetontegels van 12 cm. De totale dikte van de opbouw voor de parkeervakken bedraagt 62 cm.

De afgraving blijft strikt beperkt tot de noodzakelijke diepte nodig voor de opbouw van de wegenis en parking. Het afgegraven vlak wordt niet bereden. De uitgraving gebeurt van west naar oost. Na het gecontroleerd afgraven wordt het voorziene geotextiel aangebracht en volgt de aanvulling met een zandfundering in de omgekeerde richting zodat alleen afgedekte zones worden bereden.

De lengteprofielen van de nieuwe toestand maken duidelijk dat de ontworpen hoogte grotendeels dezelfde blijft als deze van de bestaande toestand. Om de afwatering te garanderen wordt plaatselijk licht verhoogd of verlaagd. Van west naar oost zal het nieuwe maaiveld over de eerste 27 m circa 18 cm hoger komen te liggen. Verder naar het oosten valt ter hoogte van lengteprofiel 3 het ontworpen maaiveld samen met het nieuwe maaiveld. Ter hoogte van lengteprofielen 4 en 5, tussen 37,5 m en 56,03 m van de westelijke grens van de nieuwe parking zal het nieuwe maaiveld op de zuidelijke helft van de parking ca. 8 cm lager liggen. De grootste afgraving vindt plaats op de zuidelijke helft van het onderzoeksgebied op de plaats waar nieuw terrein wordt ingenomen.

Parallel aan de zuidelijke grens van het projectgebied wordt een wadi aangelegd. Die is 43,5 m lang, 1,95 m breed en bereikt een diepte van 1 m -mV.

De gegevens op het plan bestaande toestand over de dikte van de zwarte grond werden in onderstaande tabel samengevat. Uit het plan bestaande toestand blijkt dat de A horizont (zwarte grond) overal diep bewaard is, ook onder de huidige verharding. De dikte ligt tussen 110 en 69 cm. Het akkerdek is voor het ganse projectgebied dikker dan de geplande ingreep. Waar het maaiveld licht verlaagd worden en de afgraving dus het grootst is, in de zuidelijke helft van de nieuwe parking, is ook de buffer het grootst (zie tabel: zuidwest en zuidoost). Waar de akkerlaag het dunst is (zie tabel bestaand asfalt oost) wordt het terrein volgens de lengteprofielen 4 en 5 licht verhoogd (Fig. 7), waardoor de afgraving minder diep zal zijn en ook hier voldoende buffer blijft.

	noordwest	zuidwest	noordoost	zuidoost	betaand asfalt west	bestaand asfalt oost
maaiveld	+0,43	+048	+0,11	+0,21	+0,61 (mv proefsleuf)	+0,23 (mv proefsleuf)
onderkant zwarte grond	-0,45	-0,64	-0,76	-0,82	-0,2	-0,46
dikte zwarte grond	88	110	87	103	81	69

Tabel met weergave van de dikte van de akkerlaag volgens het plan bestaande toestand (fig. 4).

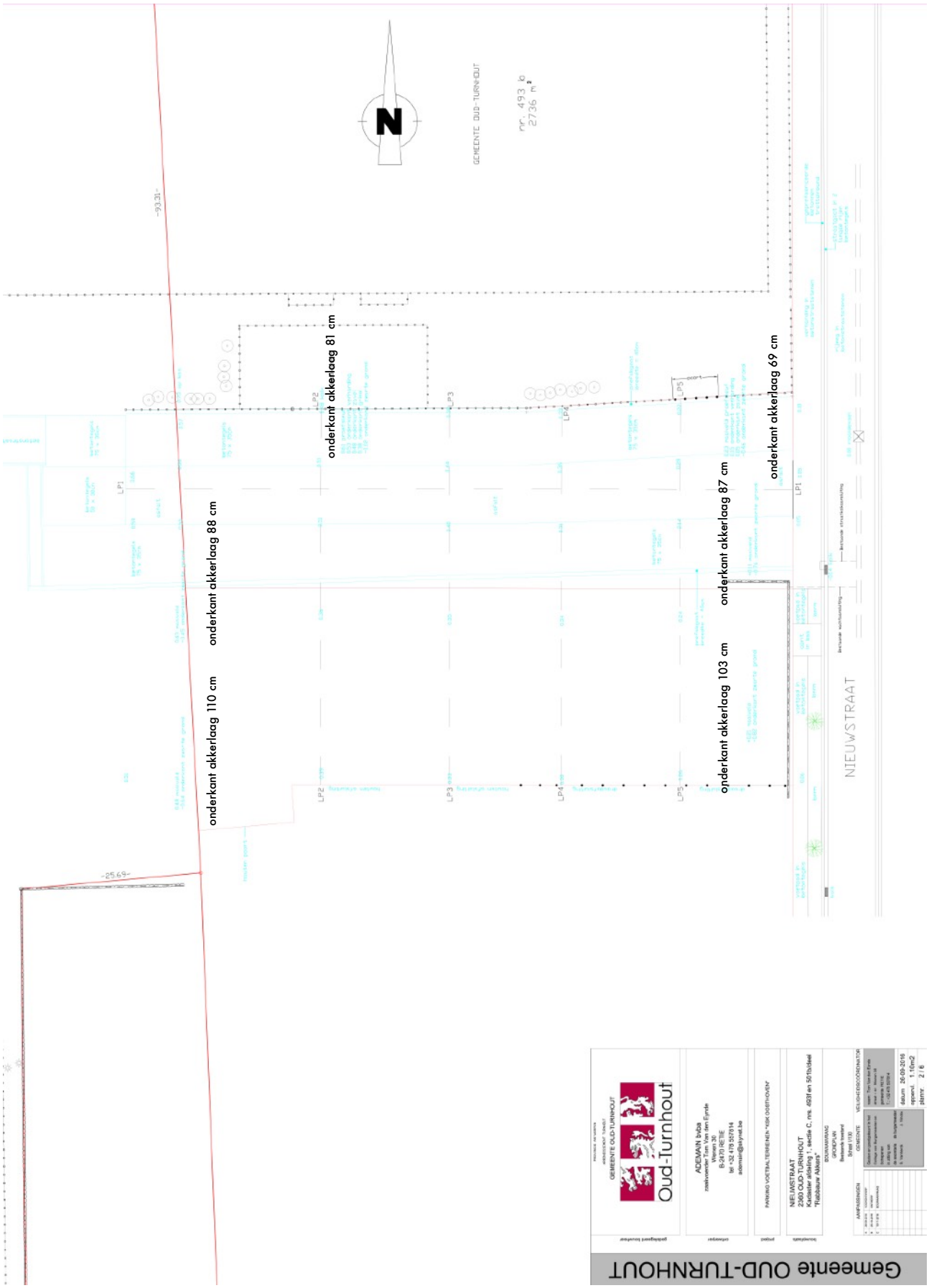

Fig. 4 PLAN 15 Bestaande toestand © Gemeente Oud-Turnhout

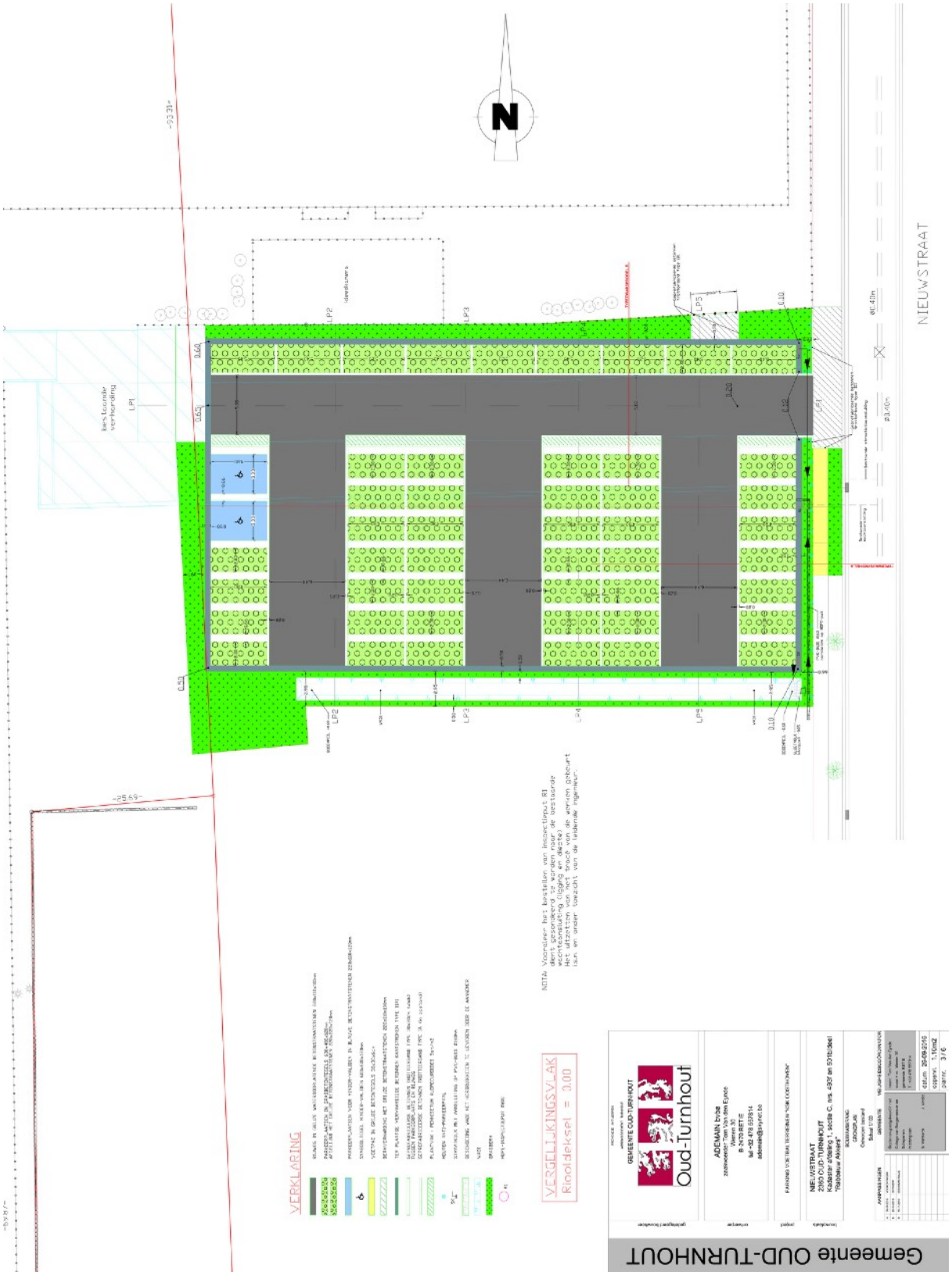

Fig. 5 PLAN 12 Geplande toestand © Gemeente Oud-Turnhout

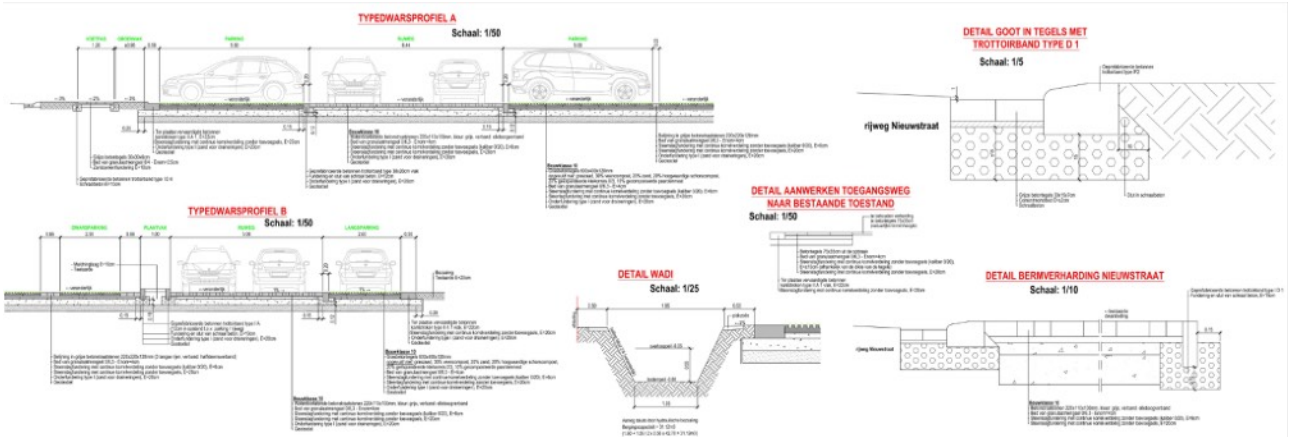

Fig. 6 PLAN 13 Dwarsprofielen doorheen de parkeerplaatsen en de wadi. © Gemeente Oud-Turnhout

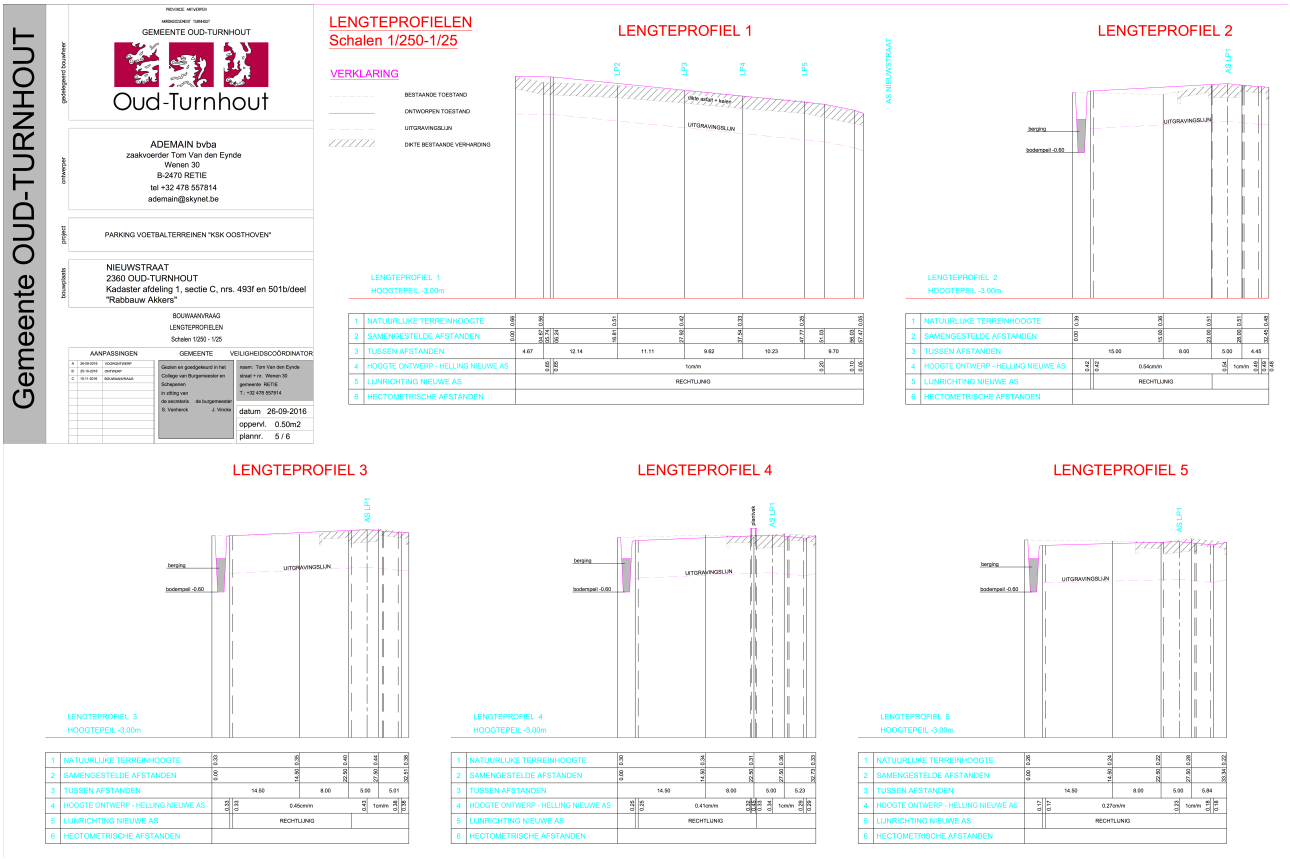

Fig. 7 PLAN 14 Lengteprofielen van de geplande aanleg. © Gemeente Oud-Turnhout

1.1.3 onderzoeksopdracht

Vraagstelling

Het bureauonderzoek heeft tot doel het projectgebied archeologisch te evalueren op basis van bestaande bronnen en de impact van de geplande werken op eventueel aanwezig archeologisch erfgoed te bepalen. Dit houdt in dat er informatie wordt verzameld over de mogelijke aanwezigheid of afwezigheid van archeologisch erfgoed binnen het projectgebied. De kenmerken, de relatie met het omringend landschap, de bewaringstoestand en de waarde van eventueel aanwezig archeologisch erfgoed worden ingeschat. Ook de manier waarop de geplande bodemingrepen worden uitgevoerd maakt deel uit van de evaluatie.

Het bureauonderzoek formuleert een antwoord op de volgende onderzoeksvragen:

- welke aanwijzingen bevatten de bestaande bronnen over het archeologisch potentieel van het projectgebied?
- hoe evolueerde het landschap en is er een evolutie in het grondgebruik ter hoogte van het projectgebied?
- wat is de impact van de geplande werken op het bodemarchief?

1.1.4 Werkwijze

Om een beeld te schetsen van het fysisch geografisch kader werd een beroep gedaan op de topografische kaart van België in digitale versie[2], de tertiairgeologische kaart, de quartairgeologische kaart en de bodemkaart volgens Belgische classificatie[3], het kadastraal percelenplan[4] en de luchtfoto's beschikbaar via Geopunt Vlaanderen[5]. De geomorfologische kaart werd niet geraadpleegd vermits deze niet beschikbaar is voor het projectgebied. Op de bodemerosiekaart bevindt het onderzoeksgebied zich in een zone waarvoor de kaart geen informatie verschaft. De bodembedekkingskaart opname 2012 verschafte geen extra informatie na consultatie van de luchtfoto's. Beiden worden niet afgebeeld. De opdrachtgever leverde de plannen voor de geplande heraanleg.

Voor de historische situering van het onderzoeksgebied werd een beroep gedaan op de Ferrariskaart (1771-1778), de Atlas der Buurtwegen (ca. 1840) en de kaart van Vandermaelen (1846-1854). De Popp-kaart (1842-1879) is voor het projectgebied niet beschikbaar. Er werd gewerkt met de geografische rasterdatasets van de kaarten beschikbaar via geopunt.

Alle gebruikte rasterdatasets werden opgehaald via Web Map Service of als tiff/jpeg/pdf beschikbaar via de geoloketten van de Federale, Vlaamse en Provinciale overheden. De verwerking van de gegevens en aanmaak van de kaarten voor de archeologienota gebeurde met QGIS 2.14 Essen.

Door op de recente topografische kaart en het kadastraal percelenplan de historische gegevens te georefereren, werd de historische dimensie van het landschap in de zone van het projectgebied zo goed mogelijk gereconstrueerd. De indeling en inrichting van het landschap kregen bijzondere aandacht. Het historisch grondgebruik werd vergeleken met de huidige toestand, om de impact van eventuele verstoringen te kunnen inschatten.

Bijkomend archiefonderzoek is niet uitgevoerd omdat uit de analyse van het historisch kaartmateriaal en de beschikbare cartografische bronnen geen grondgebruik naar voor komt dat dit noodzakelijk maakt.

Voor de algemene wetenschappelijke begeleiding werd beroep gedaan op Stephan Delaruelle, consulent onroerend erfgoed van de projectverening Erfgoed Noorderkempen.

De gegevens van de Centrale Archeologische Inventaris (CAI) vormden de basis voor de archeologische situering van het onderzoeksgebied aan de hand van de gelokaliseerde archeologische sites en vondsten in de omgeving van het onderzoeksgebied. Via het geoportaal van Onroerend Erfgoed[6] werden de inventaris van beschermde archeologische sites en de kaart van gebieden waar geen archeologie te verwachten valt geconsulteerd.

[2] webservice cartoweb.be van het NGI.

[3] https://www.dov.vlaanderen.be/portaal/?module=public-bodemverkenner#ModulePage.

[4] http://ccff02.minfin.fgov.be/cadgisweb/?local=nl_BE.

[5] http://www.geopunt.be.

[6] https://geo.onroerenderfgoed.be/#zoom=9&lat=6639473.15&lon=462444.02.

1.2 Assessmentrapport

1.2.1 De landschappelijke ligging van het onderzoeksgebied

Geografische en topografische situering

Oosthoven is een verstedelijkt woondorp, gelegen in het noordoostelijk randgebied van Turnhout. Het projectgebied is gelegen op ca. 2,3 km ten noordoosten van het centrum van Turnhout en op ca. 2,3 km ten noordwesten van het centrum van Oud-Turnhout. Oosthoven is een kerkdorp van Oud-Turnhout. Het ligt in de Antwerpse Kempen, ook Noorderkempen genoemd. Het projectgebied is terug te vinden op de topografische kaart 1/10.000 kaartblad 8/8N.

Geomorfologisch behoort het projectgebied tot de Kempische cuesta die de waterscheiding vormt tussen het Maas- en Scheldebekken. De cuesta is een pleistocene opduiking die voornamelijk bestaat uit de zogeheten Klei van de Kempen, afgewisseld met zandpakketten. Waterlopen ten zuiden van de cuesta stromen naar de Schelde. Het landschap in het Scheldebekken is vlak tot licht golvend en stijgt geleidelijk in noordoostelijke richting. De Aa loopt nagenoeg evenwijdig aan het reliëf. Ze ontspringt en stroomt ten oosten van het onderzoeksgebied in zuidelijke richting.

Het onderzoeksgebied bevindt zich op een hoger gelegen rug die de waterscheiding vormt tussen de Heuvelloop, Oosthovenloop en Bentellentloop die oostwaarts naar de Oude Aa en Aa stromen en de Visbeek die westwaarts stroomt en ten noorden van Turnhout haar weg vervolgt. Het onderzoeksgebied is nagenoeg vlak en ligt op een hoogte van 30,25 m TAW. De vallei van de Visbeek bevindt zich op een hoogte van ongeveer 27 m TAW, de Oosthovenloop 23,50 m TAW en die van de Bentellenthoogtloop ongeveer 25,50 m TAW.

Hydrografisch behoort het projectgebied tot het deelbekken van de Boven Aa, het Netebekken en het stroomgebied van de Schelde.

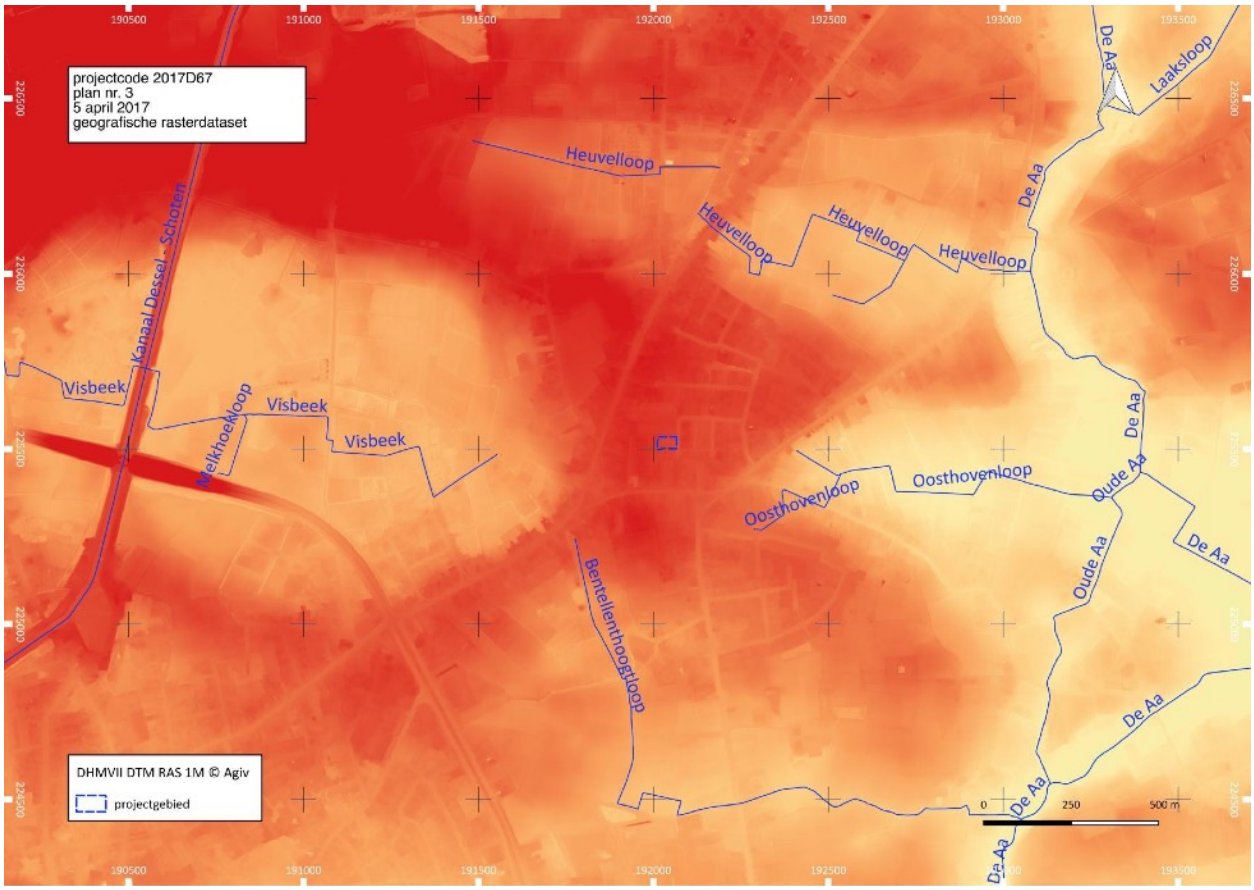

Fig. 8 Situering van het onderzoeksgebied op het DHM LIDAR_DHMV_II_DTM_RAS_1M met in overlay de waterlopen zoals op genomen in de Vlaamse Hydrografische Atlas 2016. © Geopunt

Geologische en bodemkundige situering

Het prequartair substraat van het onderzoeksgebied is volgens de gegevens op de tertiairgeologische kaart in het opgebouwd uit door de Formatie van Merksplas, Lid A. Deze formatie , die werd afgezet in een getijden omgeving, bestaat uit half grof tot grof grijs en kwartsrijk zand. Regelmatig zijn er dunne intercalaties van klei. De formatie is glimmerhoudend en bevat schelpfragmenten, gerold hout en (sideriet)keitjes. Chronostratigrafisch behoort de formatie tot het boven-plioceen.[7]

Het projectgebied bevindt zich op de quartairgeologische kaart 1/200.000 in een zone geclassificeerd als profieltype 22. Bij dit profieltype vonden bovenop het prequartair tijdens het vroeg-pleistoceen getijdenafzettingen plaats met soms aan de top fluviatiele afzettingen. Hierboven bevinden zich getijdenafzettingen uit het vroeg-pleistoceen met mogelijke intercalatie van fluviatiele en eolische afzettingen. Daar boven op bevinden zich eolische afzettingen uit het weichseliaan (laat-pleistoceen), mogelijk vroeg-holoceen en/of quartaire hellingsafzettingen. Er vonden geen holocene en/of tardiglaciale afzettingen plats bovenop de pleistocene sequentie.[8]

De klei- en de zandafzettingen waaruit de cuesta van de Kempen bestaat behoren tot één lithostratigrafische eenheid, namelijk de Groep van de Kempen. Deze afzettingen dagzomen quasi nooit. De oppervlaktelaag is voornamelijk gevormd door dekzand dat als een deken over het landschap is gelegen en dat door de wind is afgezet gedurende het weicheseliaan. Deze dekzandmantel vormt de oppervlakkige laag waarin de bodem zich heeft ontwikkeld en waarop de menselijke activiteit plaats vindt. In de huidige beek- en riviervalleien is het dekzand geheel of gedeeltelijk weggeruimd door een herneming van de fluviatiele activiteit na de ijstijden.[9]

Op de bodemkaart volgens Belgische classificatie is binnen het projectgebied de bodemserie Scm gekarteerd. Dit is een matig droge, zwak gleyige (c) lemige zandbodem (S) met een dikke antropogene humus A horizont (m). Dergelijke plaggengronden hebben een humusdek dat meer dan 60 cm dik is en dat rust op een begraven profiel, meestal een podzol. Roestverschijnselen komen voor tussen 60 en 90 cm.[10] Deze bodems zijn eeuwenlang aangerijkt met organische stof zoals met plaggen of strooisel uit moerasbossen in de Kempen of stadsmest rond stedelijke centra.[11]

[7] Databank Ondergrond Vlaanderen; Bogemans 2005.

[8] Bogemans 2005-2008.

[9] Bogemans 2005.

[10] Van Ranst & Sys 2000.

[11] Dondeyne et al 2015.

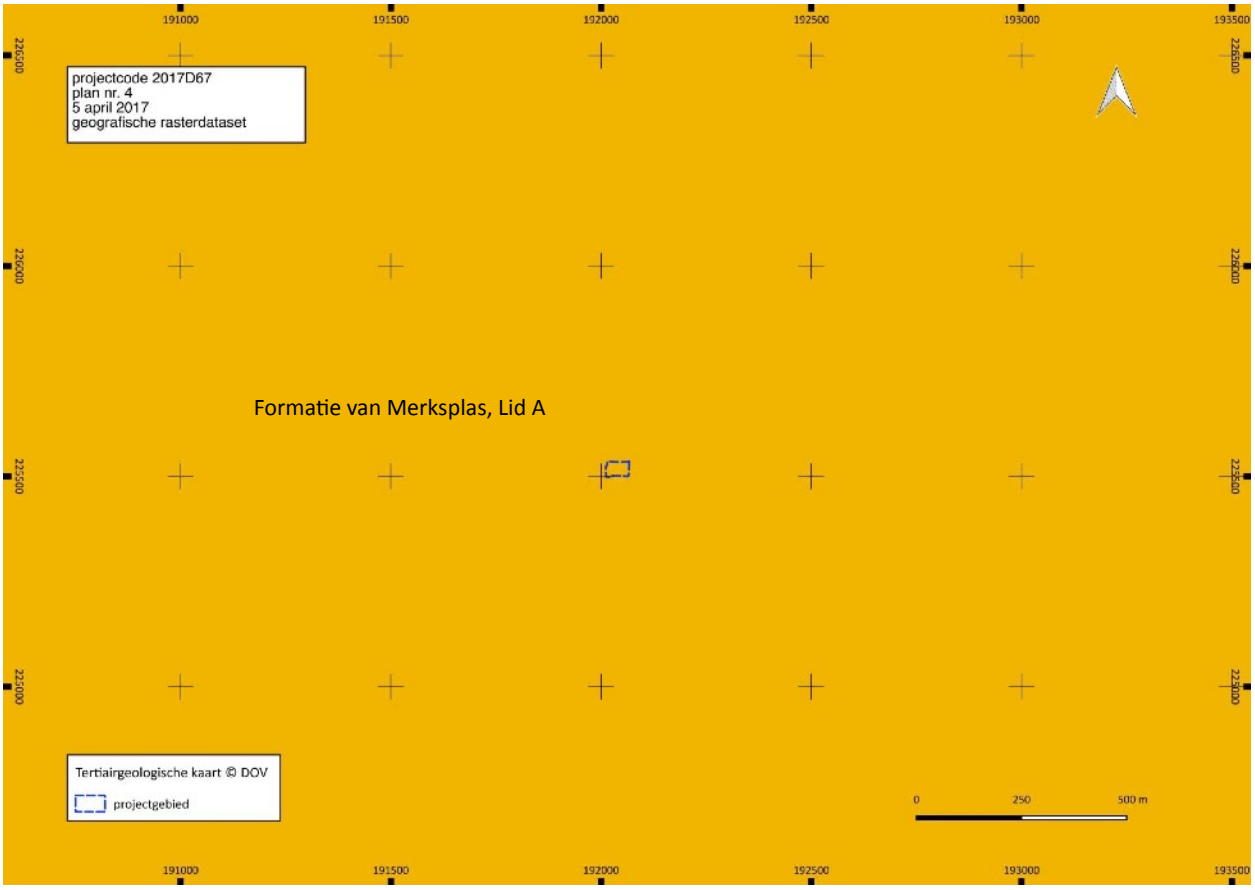

Fig. 9 Het onderzoeksgebied op de tertiairgeologische kaart. © Databank Ondergrond Vlaanderen

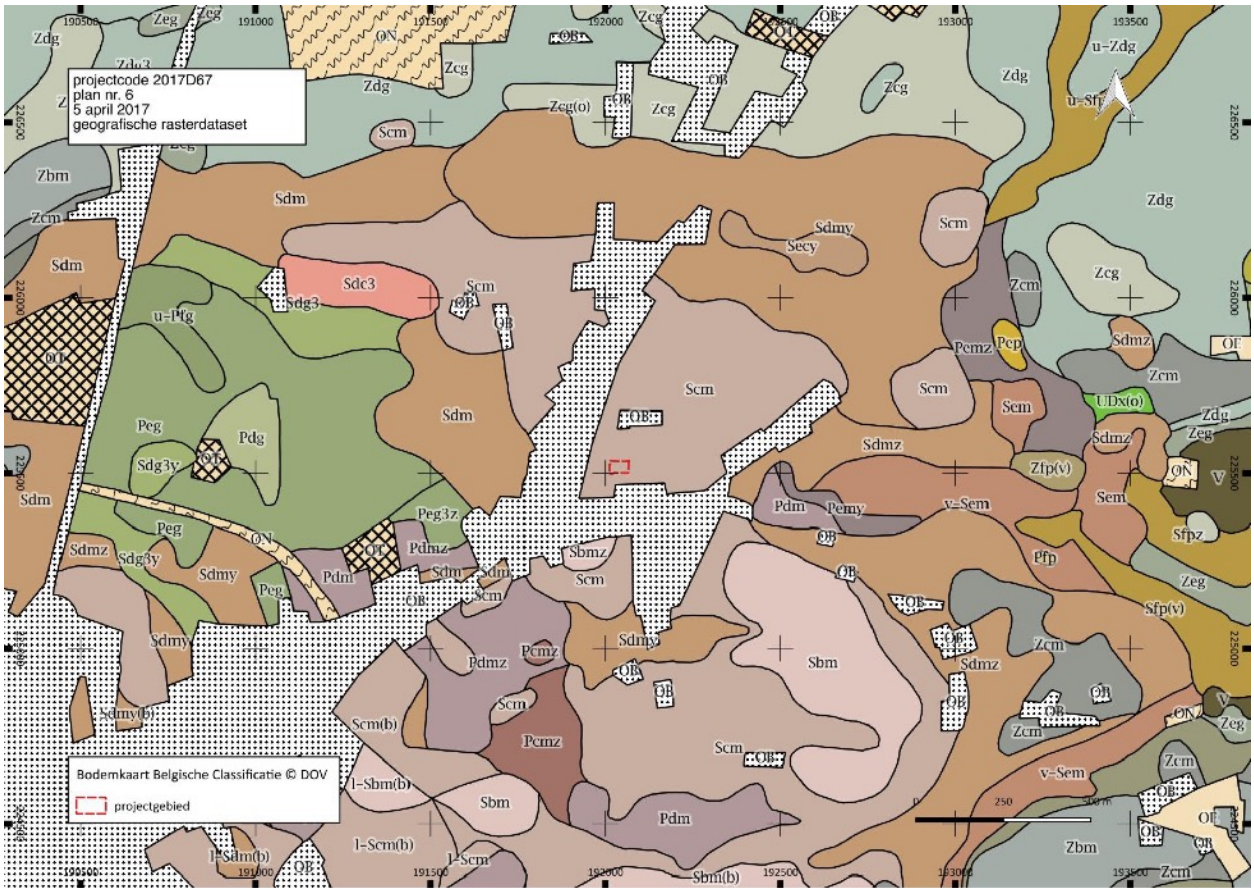
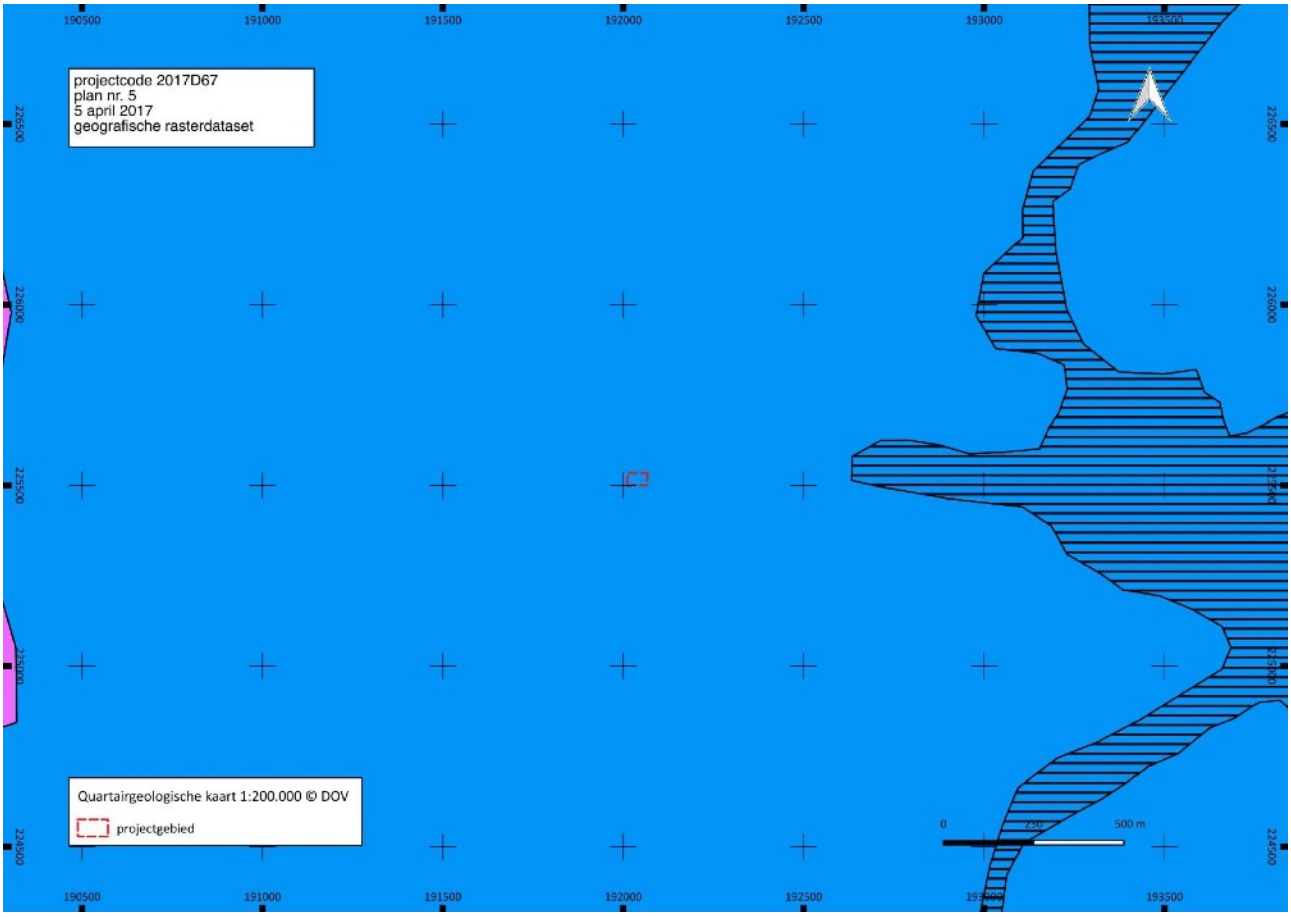

Fig. 10 Het onderzoeksgebied op de bodemkaart volgens Belgische Classificatie. © Databank Ondergrond Vlaanderen

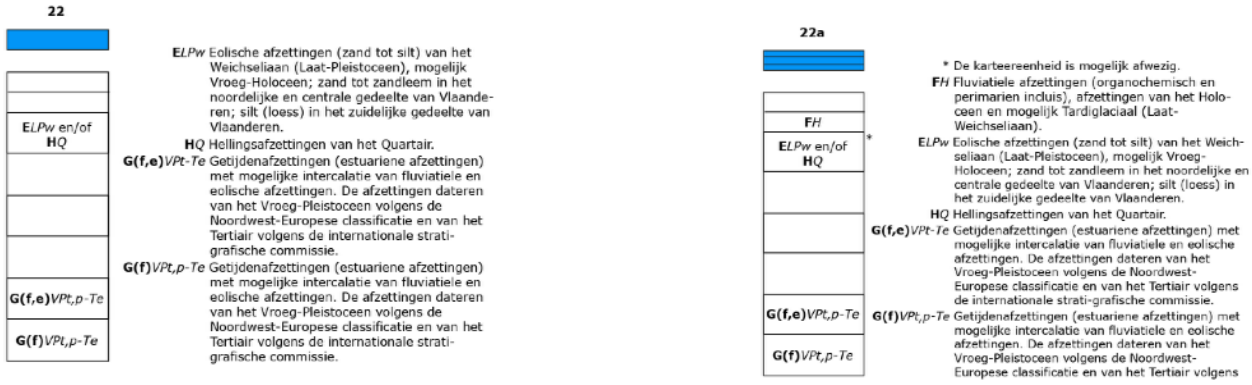

Fig. 11 Het onderzoeksgebied op de quartairgeologische kaart. © Databank Ondergrond Vlaanderen

1.2.2 Historische situering

Inleiding

Oosthoven is een gehucht van Oud-Turnhout. De eerste vermelding van Oud-Turnhout, als Vetus Turnoltum, stamt uit 1333. Op bestuurlijk, economisch en religieus vlak was Oud-Turnhout sterk afhankelijk van Turnhout. Het behoorde tot het hertogdom Brabant. Reeds in de 12e eeuw lag er een burcht in Turnhout, mogelijk als centrum van een hertogelijk domein dat later bekend stond onder de naam Land van Turnhout. In 1356 gingen Turnhout, Oud-Turnhout en een aantal andere nederzettingen die tot dan toe rechtstreeks door de hertog bestuurd werden, over naar Maria van Brabant-Gelre als leen. Na haar dood in 1399 kwam het Land van Turnhout terug onder Brabants bestuur, maar tot op het einde van het Ancien Régime behield het gebied een apart bestuur en financieel beleid. Het Land van Turnhout kwam eind 16e eeuw in handen van Filips Willem van Nassau, prins van Oranje. Dit zorgde ervoor dat het gebied van Turnhout na de Vrede van Munster in 1648 in handen was van de Verenigde Republiek der Nederlanden, doch steeds onder Habsburgse soevereiniteit. In de daaropvolgende eeuwen ging het Land van Turnhout over op verschillende eigenaars en families, waaronder ook Willem III, stadhouder van Holland en koning van Engeland, Frederik II de Grote van Pruisen en keizerin Maria-Theresia. De Slag bij Turnhout op 27 oktober 1789, waarbij de Belgische patriotten een overwinning behaalden op de Oostenrijkers, betekende het begin van de kortstondige Verenigde Belgische Republiek. In 1794 volgde de Franse overheersing. Turnhout werd toen de hoofdplaats van een onderprefectuur in het departement der Twee Neten. Aanhoudende wrijvingen tussen de inwoners van de gehuchten en de stad leidden in 1859 tot de bestuurlijke zelfstandigheid van Oud-Turnhout.

Op kerkelijk vlak waren Turnhout en Oud-Turnhout afhankelijk van het bisdom Kamerijk. De Sint-Pieterkerk van Turnhout was in de 14e eeuw een belangrijke kapittelkerk. De Sint-Bavokerk in Oud-Turnhout was afhankelijk van deze kapittelkerk. In de loop van de 19de eeuw verwierf Oud-Turnhout kerkelijke onafhankelijkheid. De Sint-Antoniuskapel in Oosthoven werd in 1888 verheven tot parochiekerk en omgedoopt tot Sint Antonius Abtkerk.

Tot in de 19e eeuw was Oud-Turnhout een agrarische gemeente. In de loop van deze eeuw veranderde ze sterk van karakter en uitzicht. Vanuit Noord-Brabant kwam migratie op gang onder impuls van de hogere landbouwproductie die mogelijk werd gemaakt door de aanvoer van kalk en mest via het kanaal Dessel-Schoten (1846-1874). Bij het graven van het eerste gedeelte van dit kanaal in 1846 stootte men op rijke lagen kleigrond. Zo ontstond een industrieel centrum bestaande uit verschillende steen-, pannen- en cementfabrieken. De aanleg van steenwegen en tramlijnen richting Turnhout stad, Arendonk en Mol, betekende een verder ontsluiting van het gebied. Tegenwoordig is Oud-Turnhout uitgegroeid tot een residentieel woondorp met verstedelijkt centrum in het oostelijk randgebied van Turnhout, omgeven door landbouw-, natuur- en bosgebied.[12] Ook Oosthoven groeide als kerkdorp van Turnhout sinds de tweede helft van de 20ste eeuw uit van een gehucht tot een uitgestrekte woonkern met een landelijk en residentieel karakter.

Cartografische bronnen

De Kabinetskaart van de Oostenrijkse Nederlanden, in 1771-1778 opgemaakt in opdracht van graaf de Ferraris, geeft ons een duidelijk beeld van de inrichting van het landschap op het einde van de achttiende eeuw. Oosthoven is gelegen ten noorden van Oud-Turnhout en ten noordoosten van Turnhout. Volgens de Ferrariskaart vormde Oosthoven in het derde kwart van de 18de eeuw reeds een belangrijke woonkern. De kern van Oosthoven groeide rondom de Sint-Antoniuskapel, op de locatie van de huidige Sint-Antonius Abt kerk, en de voormalige Onze-Lieve-

12 Agentschap Onroerend Erfgoed, Oud-Turnhout, Inventaris Onroerend Erfgoed [online], https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/120753, 2016. (geraadpleegd op 5 december 2016); Agentschap Onroerend Erfgoed, Turnhout, Inventaris Onroerend Erfgoed [online], https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/120755, 2016. (geraadpleegd op 5 december 2016).

Vrouw-ter-Sneeuwkapel in het westelijk deel van de bewoningskern. Het onderzoeksgebied ligt ten noorden van de Sint-Antoniuskapel in het akkercomplex dat Oosthoven omgeeft op een perceel dat aansluit bij de bewoning.

De detailplannen van de Atlas der Buurtwegen (ca. 1840) en de topografische kaart van Vandermaelen (1846-1854)) tonen dat de landschapsinrichting rond Oosthoven weinig of geen evolutie kende sinds het einde van de 18de eeuw. De Onze-Lieve-Vrouw-ter-Sneeuwkapel verdween tussen de opmaak van de Ferrariskaart en de topografische kaart van Vandermaelen.

Ter hoogte van het onderzoeksgebied komt er geen verandering in de inrichting van het landschap tussen het midden van de 19de eeuw en de opname van de luchtfoto's van 1971. Een eerste voetbalveld werd aangelegd ten westen van het onderzoeksgebied. Tussen 1971 en 1979 werden een tweede voetbalterrein en de parking aangelegd. Beiden zijn nog steeds in gebruik. In dezelfde periode werd ten oosten en ten noorden van het onderzoeksgebied een volledige woonwijk gebouwd. Daardoor raakten de sportvelden volledig opgenomen in de bebouwde zone van Oosthoven.

Fig. 12 Situering van het projectgebied op de Ferrariskaart. © Geopunt

Fig. 13 Situering van het onderzoeksgebied op de topografische kaart van Vandermaelen (1846-1854). © Geopunt

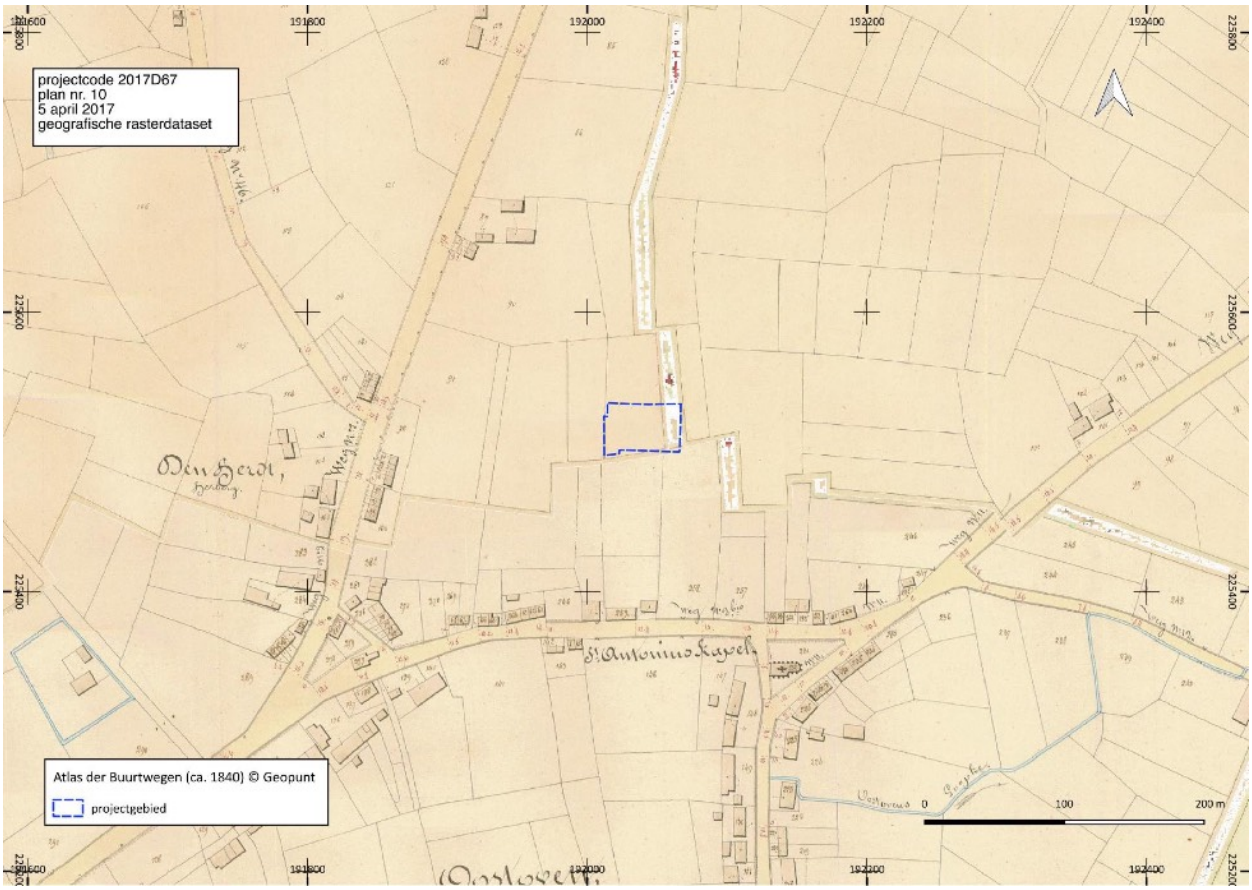

Fig. 14 Situering van het onderzoeksgebied op de detailplannen van de Atlas der Buurtwegen (1840). © Geopunt

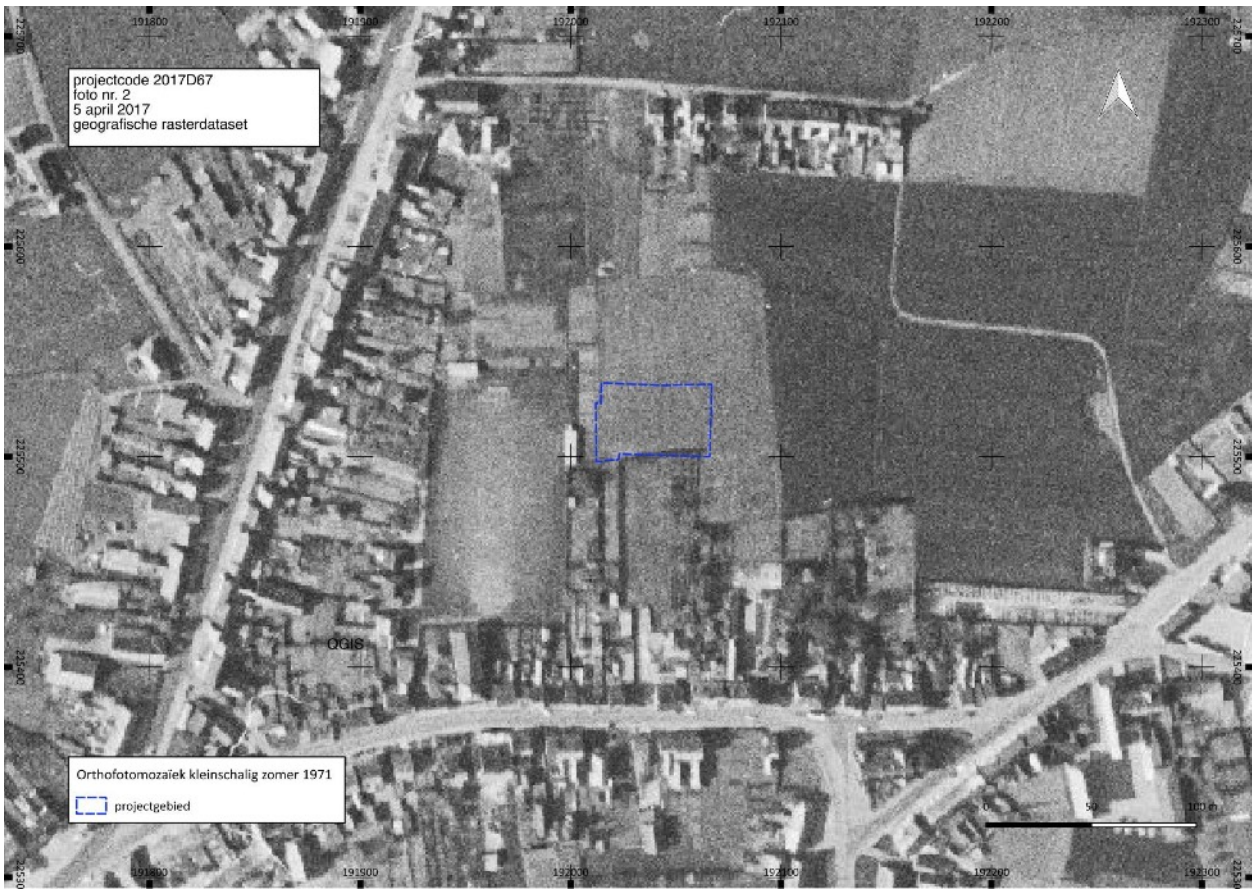

Fig. 15 Situering van het onderzoeksgebied op de Orthofotomozaïek kleinschalig zomer 1971. © Geopunt

Fig. 16 Situering van het onderzoeksgebied op de Orthofotomozaïek kleinschalig zomer 1979-1990. © Geopunt

1.2.3 Archeologische situering

Fig. 17 Situering van het onderzoeksgebied ten opzichte van de polygonen en gebeurtenissen van het CAI toestand december 2016 in overlay op het Groot Referentie Bestand. © cai.erfgoed.net en Geopunt

In de Centrale Archeologische Inventaris[13] zijn voor het onderzoeksgebied en aangrenzend aan het onderzoeksgebied geen archeologische vindplaatsen opgenomen. Op middellange afstand binnen een straal van 500 m zijn 5 vindplaatsen opgenomen in de CAI. In wijzerzin te beginnen in het noorden:

- CAI ID154624: Oud-Turnhout Hueve Akkers. Een groot deel van de proefsleuven leverde geen sporen op en werd aangeduid als gebeurtenis (zie hieronder). In het noordwesten van het gebied, werden sporen van een grafheuvel met twee circulaire greppels aangetroffen waarvan de oorspronkelijke crematie gedateerd werd in het laat-neolithicum en de twee greppels in de midden-bronstijd. Een dissel, gepolijste bijl en losse vondst van aardewerk werden eveneens in het laat-neolithicum gedateerd.[14]

- CAI ID951977: parochiekerk St. Antonius Abt van Oosthoven (DIBE11716). Haar voorganger klimt op tot het midden van de 14de eeuw. Op het einde van de 19de eeuw vervangen door het huidige neoromaans bouwwerk.[15]

[13] De Centrale Archeologische Inventaris is een inventaris van tot nog toe gekende archeologische vindplaatsen. Vanwege het specifieke karakter van het archeologisch erfgoed dat voor ons verborgen zit in de ondergrond, is het onmogelijk om op basis van de Centrale Archeologische Inventaris met zekerheid uitspraken te doen over de aan- of afwezigheid van archeologische sporen. De aan- of afwezigheid van archeologische sporen dient met verder archeologisch onderzoek vastgesteld te worden.

[14] Centrale Archeologische Inventaris. CAI ID154624 Oud-Turnhout Hueve Akkers (geraadpleegd 5 april 2017).

[15] Centrale Archeologische Inventaris. CAI ID95177 Oud-Turnhout parochiekerk St. Antonius Abt (geraadpleegd 5 april 2017). Agentschap Onroerend Erfgoed 2017: parochiekerk Sint-Antonius Abt, Inventaris Onroerend Erfgoed [online] https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/11716 (geconsulteerd op 5 april 2017)

- CAI ID212274: Oud-Turnhout Oosthoven Polderstraat: in mei 2016 voerde All Archeo een archeologische prospectie met ingreep in de bodem uit in het centrum van Oosthoven aan de Polderstraat op ca. 125 m ten zuiden van het onderzoeksgebied. Er werden kuilen en greppels uit de late middeleeuwen en nieuwe tijd aangetroffen en enkele kuilen uit de nieuwe en nieuwste tijd. Er werden geen structuren teruggevonden.[16]
- CAI ID951978: Oud-Turnhout Oosthoven O.-L.-V.-ter-Sneeuw: kapel die opklimt tot de late middeleeuwen[17]
- CAI ID952022: Turnhout De Kluis: kluizenaarswoning uit de 17de eeuw[18]

Op grotere afstand in een straal van 1000 m rond het onderzoeksgebied zijn nog 4 locaties opgenomen in de CAI:

- CAI ID956403: Oud-Turnhout Heieinde 2: lithisch materiaal dat dateert uit het midden-paleolithicum, als resultaat van veldprospectie in 1993 en van veldprospectie uitgevoerd door GATE in 2014 in het kader van de archeologische waardering van De Liereman.[19]
- CAI ID954790: Oud-Turnhout Wezelakkers I: bij een controle van werken in 2002 kwamen een 40-tal grondsporen en enkele handgevormde scherven die zouden dateren uit de metaaltijden aan het licht. De datering wordt in vraag gesteld.[20]
- CAI ID952028: de Goormolen in Turnhout (DIBE12296) was een houten standaardmolen met omwalde motte verbonden met de gracht 'meirgoren'. De eerste vermelding van een molen op deze plaats dateert van het einde van de 14de eeuw. Eind 18de eeuw werd de standaardmolen vervangen door een stenen stellingmolen met molenhuis.[21]
- CAI ID 952001: Turnhout Mergoor Hoeven (DIBE 12139): concentratie van hoeven met omliggende cultuurgronden waarvoor de Ferrariskaart fungeert als terminus ante quem.[22]

In dezelfde zone zijn ook twee gebeurtenissen opgenomen in de CAI, die ook opgenomen zijn in de laag gebieden geen archeologie in het geoportaal van onroerend erfgoed:

- deel van de proefsleuven ten zuidoosten van CAI 154624 dat behoort tot hetzelfde onderzoek maart dat geen sporen opleverde en daarom werd aangeduid als gebeurtenis (zie hierboven)
- ten noorden van CAI 154624 eveneens prospectie met ingreep in de bodem.

[16] Centrale Archeologische Inventaris. CAI ID212274 Oud-Turnhout Oosthoven Polderstraat (geraadpleegd 5 april 2017); Claessens & Reyns 2016.

[17] Centrale Archeologische Inventaris. CAI ID951978 Oud-Turnhout Oosthoven O.-L.-V.-ter-Sneeuw (geraadpleegd 5 april 2017).

[18] Centrale Archeologische Inventaris.CAI ID952022 Turnhout De Kluis (geraadpleegd 5 april 2017).

[19] Centrale Archeologische Inventaris. CAI ID956403 Oud-Turnhout Heieinde (geraadpleegd 5 april 2017).

[20] Centrale Archeologische Inventaris. CAI ID954790 Oud-Turnhout Wezelakkers I (geraadpleegd 5 april 2017).

[21] Centrale Archeologische Inventaris. CAI ID952028 Turnhout Goormolen(geraadpleegd 5 april 2017); Agentschap Onroerend Erfgoed 2017: Windmolen Goormolen met molenhuis, Inventaris Onroerend Erfgoed [online] https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/12296 (geconsulteerd op 5 april 2017)

[22] Centrale Archeologische Inventaris. CAI ID952001 Turnhout Mergoor Hoeven (geraadpleegd 5 april 2017); Agentschap Onroerend Erfgoed 2017: Hoeven, Inventaris Onroerend Erfgoed [online] https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/12139 (geconsulteerd op 5 april 2017)

1.2.4 Datering en interpretatie van het onderzochte gebied

Welke aanwijzingen bevatten de bestaande bronnen over het archeologisch potentieel van het projectgebied?

Oosthoven en het onderzoeksgebied bevinden zich op een hoger gelegen rug die de waterscheiding vormt tussen de Heuvelloop, Oosthovenloop en Bentellentloop die oostwaarts naar de Oude Aa en Aa stromen en de Visbeek die westwaarts stroomt en ten noorden van Turnhout haar weg vervolgt.

De bodem binnen het onderzoeksgebied bestaat uit matig droge, zwak gleyige lemig zandgronden met een dikke antropogene humus A horizont. Dergelijke plaggengronden hebben een humusdek dat meer dan 60 cm dik is en dat rust op een begraven profiel, meestal een podzol. Uit de boringen uitgevoerd in het kader van het technisch verslag blijkt dat in de zone waar nieuw terrein wordt ingenomen de humus A horizont tot 1 m dik is. Voor archeologisch erfgoed ouder dan het middeleeuws akkercomplex biedt een plaggenbodem een goed bescherming De dikke afdekkende pakketten van een plaggenbodem zorgen er voor dat het archeologisch erfgoed eeuwenlang verborgen gehouden bleef maar ze zorgen er ook voor dat de archeologische bodemsporen goed bewaard bleven aangezien ze door de ophoging van de grond buiten bereik van de ploeg bleven. De eventuele bewaring van oudere sites en grondsporen is afhankelijk van de mate waarin de begraven bodem is opgenomen in de oudste akkerlagen.[23] De aanwezigheid van een goed ontwikkeld plaggendek werd ook vastgesteld bij een proefonderzoek aan de Poderstraat op ca. 125 m ten zuiden van het onderzoeksgebied. Daar was de A horizont tussen 60 en 70 cm dik. Daaronder bevond zich nog een overgangshorizont of AC horizont.[24]

Binnen het onderzoeksgebied en op de aangrenzende percelen zijn geen vindplaatsen van archeologisch erfgoed gekend. Op middellange afstand, binnen een straal van 500 m is een grafheuvel aangetroffen die zowel in het neolithicum als de midden-bronstijd gebruikt werd, evenals een aantal greppels en kuilen die dateren uit de late middeleeuwen. Daarnaast zijn drie locaties van bouwkundig erfgoed gekend: de parochiekerk die op dezelfde locatie staat als de Sint-Antoniuskapel die minstens opklimt tot midden 14de eeuw, de kapel van Onze-Lieve-Vrouw-ter-Sneeuw en een kluizenaarswoning uit de 17de eeuw. Op grotere afstand, binnen een staal van 1000 m, is bij veldprospectie lithisch materiaal gevonden dat toegeschreven wordt aan het midden-paleolithicum, en kwamen sporen aan het licht die mogelijk dateren uit de metaaltijden. Daarnaast zijn ook twee locaties gekend van gebouwd erfgoed: de Goormolen die opklimt tot de 14de eeuw en de Mergoor hoeven waarvoor de Ferrariskaart een terminus ante quem levert.

Hoe evolueerde het landschap en is er een evolutie in het grondgebruik ter hoogte van het projectgebied?

Volgens de Ferrariskaart vormde het gehucht Oosthoven in het derde kwart van de 18de eeuw reeds een belangrijke woonkern. De kern van Oosthoven lag toen tussen de Sint-Antoniuskapel, op de locatie van de huidige Sint-Antonius Abt kerk, en de Onze-Lieve-Vrouw-ter-Sneeuwkapel, aan het westelijk uiteinde van de bewoningskern. Het onderzoeksgebied ligt ten noorden van de Sint-Antoniuskapel in het akkercomplex dat Oosthoven omgeeft op een perceel dat aansluit bij de historische bewoning.

Ter hoogte van het onderzoeksgebied komt er geen verandering in de inrichting van het landschap tussen het einde van de 18de eeuw en de opname van de luchtfoto's van 1971.

Een eerste voetbalveld werd aangelegd ten westen van het onderzoeksgebied. Tussen 1971 en 1979 werden een tweede voetbalterrein en de parking aangelegd die nog steeds in gebruik zijn. In dezelfde periode werd ten oosten van het onderzoeksgebied een volledige woonwijk gebouwd. Daardoor raakten de sportvelden volledig opgenomen in de

[23] https://onderzoeksbalans.onroerenderfgoed.be/onderzoeksbalans/archeologie/metaaltijden/archeodistricten/kempen.

[24] Claessens & Reyns 2016, 16.

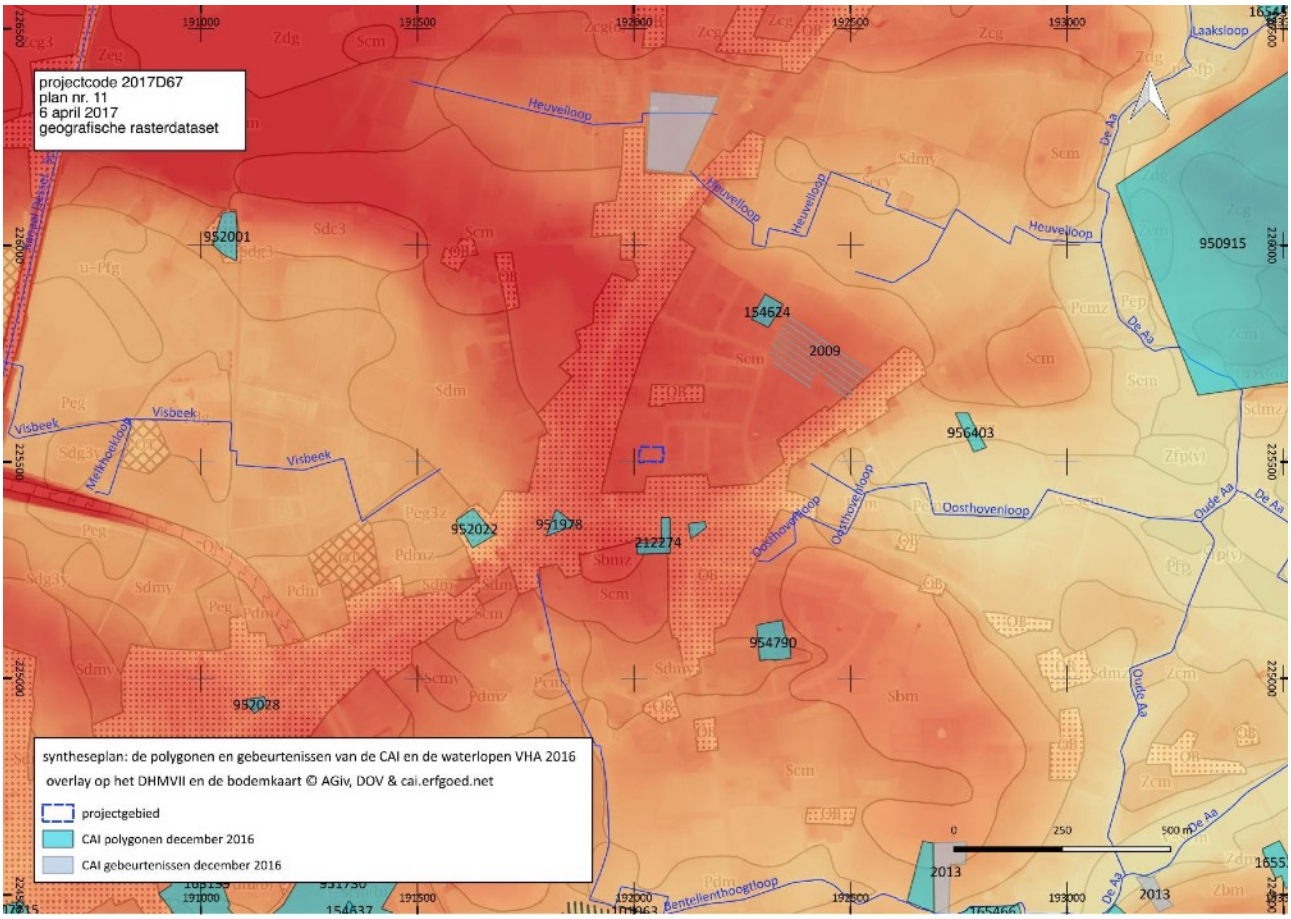

Fig. 18 Syntheseplan: polygonen en gebeurtenissen CAI december 2016 en VHA waterlopen 2016 in overlay op het DHMVII en de bodemkaart. © AGIV, DOV & cai.erfgoed.net

bebouwde zone van Oosthoven. De bestaande verharding en fundering van de parking hebben samen een dikte van ca. 40 cm.

Wat is de impact van de geplande werken ?

De bestaande parking wordt vergroot en opnieuw ingericht met een rijbaan en parkeervakken over een oppervlakte van ca. 1868 m2. De dikte van de nieuwe aanleg, fundering en afwerkingslaag samen bedraagt voor de rijbaan 54 cm, voor de parkeervakken 62 cm. Het akkerdek is ter hoogte van de rijbaan en de parkeervakken overal dikker dan de geplande ingreep. Ook rekening houdend met een verlaging van het maaiveld tot 8 cm in de zuidelijke helft van de nieuwe parking en een verhoging tot 18 cm op andere plaatsen, blijft de buffer toereikend.
De grootste afgraving voor de parking vindt plaats op de zuidelijke helft van het onderzoeksgebied waar het maaiveld tot 8 cm verlaagd wordt. Hier is de zwarte grond (humus A horizont) tussen 103 cm en 110 cm dik. De dikte van de akkerlaag biedt dus ook hier voldoende buffer om het archeologisch vlak te vrijwaren. Onder de bestaande parking bevindt de onderkant van het akkerdek zich aan de oostzijde op een diepte van 69 cm onder het huidige maaiveld. Vermits het maaiveld hier wordt verhoogt in het nieuwe ontwerp, is ook hier de buffer toereikend (zie Fig. 7: lengteprofielen 4 en 5).

Bij de afgraving wordt als voorzorg een de volgende werkwijze in acht genomen. De afgraving blijft strikt beperkt tot de noodzakelijke diepte nodig voor de opbouw van de wegenis en parking. Het afgegraven vlak wordt niet bereden. De uitgraving gebeurt van west naar oost. Na het gecontroleerd afgraven wordt het voorziene geotextiel aangebracht en volgt de aanvulling met een zandfundering in de omgekeerde richting zodat alleen afgedekte zones worden bereden.

Parallel aan de zuidelijke grens van het projectgebied wordt een wadi aangelegd in de vorm van een gracht met een lengte van 43,5 m. Die moet zorgen voor de nodige waterberging. De gracht is 1,95 m breed en bereikt een diepte van 1 m -mV. Over een oppervlakte van ca. 85 m2 wordt het archeologisch relevant niveau verstoord.

1.2.5 Verwachting ten aanzien van archeologisch erfgoed

De landschappelijke ligging en de bodemopbouw van het onderzoeksgebied zijn gunstig voor bewoning en activiteiten in alle perioden voorafgaand aan de nieuwste tijd. Het gebruik van het onderzoeksgebied sinds het einde van de 18de eeuw, de nabijheid van de historische kern van Oosthoven en de gekende archeologische waarden in de omgeving duiden op een reëel archeologisch potentieel voor sporen van menselijke activiteit in alle perioden voorafgaand aan de nieuwe tijd.

Uit het plan bestaande toestand blijkt dat de onderkant van de A horizont overal bewaard is, ook onder de bestaande verharding. Eventueel aanwezig archeologisch erfgoed is binnen het onderzoeksgebied bewaard gebleven ondanks de aanleg van een parking in de jaren 1970.

Het akkerdek is ter hoogte van de rijbaan en parkeervakken overal dikker dan de geplande ingreep. De dikte ligt tussen 110 en 69 cm. Waar het maaiveld licht verlaagd worden en de afgraving dus het grootst is, in de zuidelijke helft van de nieuwe parking, is ook de buffer het grootst. Waar de akkerlaag het dunst is wordt het terrein licht verhoogd, waardoor de afgraving minder diep zal zijn en ook hier voldoende buffer blijft.

Enkel ter hoogte van de wadi parallel aan de zuidelijke grens van het onderzoeksgebied zal de ingreep over een oppervlakte van ca. 85 m2 het archeologisch relevant niveau verstoren. Omwille van de beperkte oppervlakte die zal worden verstoord is de kans op kenniswinst bij verder onderzoek uiterst beperkt.

1.2.6 Aanbeveling

Het verdient aanbeveling de zandfundering 5 cm minder dik te maken en het nieuwe maaiveld 5 cm hoger aan te leggen dan aangegeven op de plannen. Op die manier wordt de buffer ten overstaan van het archeologisch niveau 10 cm groter.

1.2.7 Samenvatting

De gemeente Oud-Turnhout plant aan de Nieuwstraat de heraanleg en uitbreiding van de bestaande parking bij de voetbalterreinen van KSK Oosthoven. De nieuwe parking zal een oppervlakte hebben van 1868 m2 en plaats bieden aan 50 voertuigen. De parking wordt uitgevoerd in waterdoorlatende materialen waardoor de opbouw van de verharding, fundering en afwerkingslaag samen maximaal 62 cm dik zal zijn.

De topografische en bodemkundige ligging van het onderzoeksgebied zijn gunstig voor bewoning en activiteiten in alle perioden voorafgaand aan de nieuwste tijd. Het gebruik van het onderzoeksgebied sinds het einde van de 18de eeuw, de nabijheid van de historische kern van Oosthoven en de gekende archeologische waarden in de omgeving duiden op een reëel archeologisch potentieel voor sporen van menselijke activiteit in alle perioden voorafgaand aan de nieuwe tijd.

Uit het plan bestaande toestand blijkt dat de onderkant van de A horizont overal bewaard is, ook onder de bestaande verharding. Eventueel aanwezig archeologisch erfgoed kan bewaard gebleven zijn, ondanks de aanleg van een parking in de jaren 1970.

Het akkerdek is ter hoogte van de rijbaan en parkeervakken overal dikker dan de geplande ingreep. Enkel ter hoogte van de wadi parallel aan de zuidelijk grens van het onderzoeksgebied zal over een oppervlakte van ca. 85 m2 het archeologisch relevant niveau worden bereikt. Omwille van de beperkte oppervlakte die zal worden verstoord is de kans op kenniswinst bij verder onderzoek uiterst beperkt. Omwille van het onevenwicht tussen de onderzoeksinspanning en de te verwachten resultaten wordt geen bijkomend onderzoek aanbevolen.

Bibliografie

Uitgegeven bronnen

Beerten K. 2011. Fysische geografie van het Netebekken en omgeving. Mol: SCK. http://publications.sckcen.be/dspace/handle/10038/7456.

Bogemans F. 2005. Toelichting bij de Quartairgeologische Kaart, kaartblad 2-8 Meerle-Turnhout.

Bogemans F. 2005 & 2008. Legende Overzichtskaart Quartairgeologie Vlaanderen.

Claessens L. & Reyns N. 2016. Archeologisch vooronderzoek Oud-Turnhout - Oosthoven, Dorpskom, Polderstraat. Rapporten All-Archeo 313.

Dondeyne S., Vanierschot L., Langohr R., Van Ranst E. & Deckers J. 2015. De grote bodemgroepen van Vlaanderen: kenmerken van de 'Reference Soil Groups' volgens het internationale classificatiesysteem World Reference Base. KU Leuven & Universiteit Gent in opdracht van de Vlaamse Overheid, Departement Leefmilieu, Natuur en Energie, Afdeling Land en Bodembescherming, Ondergrond, Natuurlijke Rijkdommen.

Melkebeke I. 2016. Technisch Verslag Grondverzet bij de heraanleg van een parking KSKO te Oud-Turnhout. PIH BO/IM/16/51.

Noens G; & Laloo P. (red.) 2013. NIR Liereman. Archeologische studie. Eindrapport deel I. Doelstellingen, methodiek en resultaten van de inventarisatie en prospectie. GATE Rapport 58.

Van Ranst E. & Sys D. 2000. Eenduidige legende voor de digitale bodemkaart van Vlaanderen. Gent.

Digitale bronnen

Agiv. Agentschap voor Geografische informatie Vlaanderen
https://www.agiv.be

Bodemverkenner
https://www.dov.vlaanderen.be/portaal/?module=public-bodemverkenner#ModulePage

Cartesius
http://www.cartesius.be

Cartoweb
www.cartoweb.be, www.ngi.be

Centraal Archeologische Inventaris
cai.erfgoed.net en http://geovlaanderen.gisvlaanderen.be/geo-vlaanderen/cai/

Databank Ondergrond Vlaanderen.
https://dov.vlaanderen.be/dovweb/html/index.html

Geoportaal
https://geo.onroerenderfgoed.be

Geopunt Vlaanderen
http://www.geopunt.be/kaart

Inventaris Onroerend Erfgoed
https://inventaris.onroerenderfgoed.be

Onderzoeksbalans Archeologie

https://onderzoeksbalans.onroerenderfgoed.be/onderzoeksbalans/archeologie/metaaltijden/archeodistricten/kempen.

Figurenlijst

Fig. 1 Situering van het projectgebied op het Groot Referentie Bestand. © Geopunt
Fig. 2 Situering van het projectgebied op de topografische kaart 1:10.000 © NGI
Fig. 3 Situering van het projectgebied op de orthofotomozaïek middenschalig winter2016. © Geopunt
Fig. 4 PLAN 15 Bestaande toestand © Gemeente Oud-Turnhout
Fig. 5 PLAN 12 Geplande toestand © Gemeente Oud-Turnhout
Fig. 6 PLAN 13 Dwarsprofielen doorheen de parkeerplaatsen en de wadi. © Gemeente Oud-Turnhout
Fig. 7 PLAN 14 Lengteprofielen van de geplande aanleg. © Gemeente Oud-Turnhout
Fig. 8 Situering van het onderzoeksgebied op het DHM LIDAR_DHMV_II_DTM_RAS_1M met in overlay de waterlopen zoals op genomen in de Vlaamse Hydrografische Atlas 2016. © Geopunt
Fig. 9 Het onderzoeksgebied op de tertiairgeologische kaart. © Databank Ondergrond Vlaanderen
Fig. 10 Het onderzoeksgebied op de bodemkaart volgens Belgische Classificatie. © Databank Ondergrond Vlaanderen
Fig. 11 Het onderzoeksgebied op de quartairgeologische kaart. © Databank Ondergrond Vlaanderen
Fig. 12 Situering van het projectgebied op de Ferrariskaart. © Geopunt
Fig. 13 Situering van het onderzoeksgebied op de topografische kaart van Vandermaelen (1846-1854). © Geopunt
Fig. 14 Situering van het onderzoeksgebied op de detailplannen van de Atlas der Buurtwegen (1840). © Geopunt
Fig. 15 Situering van het onderzoeksgebied op de Orthofotomozaïek kleinschalig zomer 1971. © Geopunt
Fig. 16 Situering van het onderzoeksgebied op de Orthofotomozaïek kleinschalig zomer 1979-1990. © Geopunt
Fig. 17 Situering van het onderzoeksgebied ten opzichte van de polygonen en gebeurtenissen van het CAI toestand december 2016 in overlay op het Groot Referentie Bestand. © cai.erfgoed.net en Geopunt
Fig. 18 Syntheseplan: polygonen en gebeurtenissen CAI december 2016 en VHA waterlopen 2016 in overlay op het DHMVII en de bodemkaart. © AGIV, DOV & cai.erfgoed.net

ARCHEOLOGISCHE PERIODES IN VLAANDEREN

Periode			Datering
steentijd	paleolithicum	vroeg (oud)	tot 300.000 BP
		midden	300.000 - 35.000 BP
		laat (jong)	35.000 - 14.000 BP
		finaal	vanaf 14.000 BP
	mesolithicum	vroeg	vanaf 9500 v. Chr.
		midden	8ste millennium v. Chr.
		laat	7de en 6de millennium v. Chr.
		finaal	5de millenium v. Chr.
	neolithicum	vroeg	5300 - 4400 v. Chr.
		midden	4400 - 3700 v. Chr.
		laat	3700 - 3000 v. Chr.
		finaal	3000 - 2000 v. Chr.
metaaltijden	bronstijd	vroeg	2000 - 1800 v. Chr.
		midden	1800 - 1100 v. Chr.
		laat	1100 - 800 v. Chr.
	ijzertijd	vroeg	800 - 500 v. Chr
		midden	500 - 250 v. Chr
		laat	na 250 v. Chr
Romeinse tijd		vroeg	1ste eeuw
		midden	2de en 3de eeuw
		laat	4de eeuw
middeleeuwen		vroeg	5de tot 9de eeuw
		volle	10de tot 12de eeuw
		laat	13de tot 15de eeuw
nieuwe tijd			16de tot 18de eeuw
nieuwste tijd			19de en 20ste eeuw

Dit chronologisch kader is bedoeld ter oriëntatie. Er werd gekozen voor algemene tijdvakken om niet de indruk te wekken dat culturen in kalenderjaren kunnen worden gevat. De jaren voor 10.000 BP zijn uitgedrukt in 'jaren geleden' of jaren BP (before present = 1950). De jaren na 10.000 BP zijn uitgedrukt in jaren voor of na Chr.